

УДК 330.342:339.924

DOI: 10.15587/2313-8416.2015.51928

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНО-КОНВЕРГЕНЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

© Л. М. Газуда

Обґрунтовано управлінську складову розвитку територіальних економічних систем, як важливого чинника впливу на забезпечення збалансованого їх розвитку в умовах інтеграційно-конвергенційних процесів. Окреслено принципи управління, врахування яких сприятиме результативності управління розвитком територіальних економічних систем. Обґрунтовано необхідність розроблення стратегії розвитку територіальної економічної системи

Ключові слова: управлінська складова, територіальні економічні системи, інтеграційно-конвергенційні процеси, стратегія розвитку

It is proved a management component of the development of local economies as an important factor in ensuring sustainable impact on their development in integration and convergent processes. There are outlined the management principles, taking into account the impact of which will contribute to development management of regional economic systems. It is proved a necessity to develop a strategy for development of the local economic system

Keywords: management component, territorial economic systems integration and convergent processes, development strategy

1. Вступ

Розвиток будь-якої економічної системи залежить від різноманітних чинників впливу, які так чи інакше формують перспективи її зростання або ж заупадку. Одним з важливих чинників є управлінська складова, що здійснюється як на територіальному рівні, так і з боку держави. Водночас, розроблення стратегії розвитку територіальної економічної системи в умовах інтеграційно-конвергенційних процесів обумовлює поєднання важливих складових її зростання, передусім формування організаційного середовища управління нею, врахування багатогранних чинників впливу як ендегенних, так і екзогенних, оскільки вони мають безпосередній вплив на розвиток територіальної системи.

Необхідність полягає у формуванні нової моделі розвитку територіальних економічних систем в умовах інтеграції та конвергенції, що дасть можливість збалансувати різнобічний вплив чинників на забезпечення територіального розвитку, що в перспективі сприятиме сталому зростанню країни та її регіонів.

2. Постановка проблеми

Важливою метою ефективного функціонування та перспективного розвитку територіальної економічної системи є забезпечення збалансованого її зростання через досягнення процесів інтеграції та конвергенції. Відмічені процеси обумовлюють необхідність розроблення стратегії розвитку територіальних економічних систем в умовах динамічного і мінливого зовнішнього середовища.

3. Огляд літератури

Економічна система, як і система в цілому є сукупністю взаємопов'язаних і розміщених у належному порядку елементів певного цілісного утворення, яким притаманні такі властивості [1]: цілісність, упорядкованість, стійкість, саморух та загальна мета.

При цьому економіка будь-якої країни функціонує як багатовимірна система, що обумовлюється різноманітними залежними один від одного компонентами, які розвиваються відповідно до спільних для всієї системи законів. С. Мочерний, обґрунтовує відмічене поняття як сукупність усіх видів економічної діяльності людей у процесі їх взаємодії, спрямованих на виробництво, обмін, розподіл та споживання товарів і послуг, а також на регулювання такої діяльності відповідно до мети суспільства. В. Попов обумовлює економічну систему як сукупність взаємопов'язаних і відповідним чином упорядкованих елементів економіки, що утворюють певну цілісність, економічну структуру суспільства, яка має загальну мету [1, 2].

Г. Башнянин наголошує на доцільності дослідження економічних систем не стільки на емпіричному чи теоретичному, скільки на метатеоретичному рівні. Такий рівень поєднує як історичні, так і математичні підходи, охоплюючи значний масив інформаційних матеріалів, аналіз і обґрунтування яких, сприятиме розв'язанню цілого комплексу прогностичних завдань на перспективу [3].

Окремих проблемам регіонального управління розвитком територіальних економічних систем присвячені наукові праці Ю. Барського [4], М. Бутко [5], З. Герасимчук, М. Ковальської [6], В. Гончарова [7] та ін.

4. Чинники впливу на забезпечення розвитку територіальних економічних систем в умовах інтеграції та конвергенції

Еволюційний розвиток людського суспільства безпосередньо взаємозв'язаний територіальним розміщенням, власне територією, яка є основним чинником поєднання всіх складових життєзабезпечення людини. Характерною особливістю територіальної економічної системи є те, що вона може бути представлена на різних ієрархічних рівнях міжнародної

економічної системи: макротериторіальні економічні системи, мезотериторіальні економічні системи та мікротериторіальні економічні системи, кожна із яких характеризується специфічними особливостями інтеграційно-конвергенційних процесів.

У процесі дослідження розвитку територіальних економічних систем за ієрархічними рівнями доцільним є використання системного підходу, згідно якого система є відкритою, яка має вхід у систему, що представлений різними видами ресурсів [6]: фінансових $\Phi=[\Phi_1, \Phi_2, \dots \Phi_n]$, людських $L=[L_1, L_2, \dots L_n]$, інформаційних $I=[I_1, I_2, \dots I_n]$ та інших $IP=[IP_1, IP_2, \dots IP_n]$. Такі ресурси надходять у розпорядження територіальної економічної системи і залучаються у сферу обігу. На виході із системи будуть трансформовані, в процесі обміну, ресурси, які можуть бути інтегровані в іншу територіальну систему та готовий продукт: фінансові $\Phi^T=[\Phi_1, \Phi_2, \dots \Phi_n]$, людські $L^T=[L_1, L_2, \dots L_n]$, інформаційні $I^T=[I_1, I_2, \dots I_n]$ та інші $IP^T=[IP_1, IP_2, \dots IP_n]$; готовий продукт $GP=[GP_1, GP_2, \dots GP_n]$, який може споживатися суб'єктами господарювання інших територіальних систем. Вектор зовнішніх параметрів $Z=[Z_1, Z_2, \dots Z_n]$ характеризує вплив зовнішнього середовища на територіальну економічну систему і є сукупністю впливів, які неможливо або економічно недоцільно змінити зі сторони даної системи. До таких параметрів відносять ринкову ситуацію, податкову та кредитну політику держави тощо.

Одним із важливих етапів управління є визначення об'єктивних умов функціонування системи, тобто оцінка середовища та чинників, що впливають на розвиток територіальної економічної системи. Динамічний розвиток економічних процесів, що відбуваються в межах територіальних систем вимагає гнучкості системи управління, її адаптації до мінливих умов зовнішнього та внутрішнього середовища.

Тому необхідною складовою забезпечення життєдіяльності відкритої економічної системи є її адаптація до динамічного впливу зовнішнього середовища, де доцільним є врахування принципу гнучкості системи управління, що сприятиме уникненню виникнення системної економічної кризи в майбутньому [7]. Слід зауважити, що різні чинники будуть не однаково визначальними для усіх територіальних систем. До прикладу, в одних територіальних системах чинники матимуть визначальний вплив, водночас вони не визначатимуть розвиток інших територіальних систем, тобто будуть другорядними. Так, наявність природних ресурсів (мінерально-сировинних) визначатимуть спеціалізацію економіки території, структуру її господарства, де в інших територіальних системах визначальне значення матимуть такі чинники як геополітичне розташування, транспортна інфраструктура, природні умови тощо.

Відмітимо, що чинники, які здійснюють вплив на розвиток територіальних економічних систем та визначають середовище їх функціонування не однаково за змістом, характером та сферою впливу, рівнем функціонування, часовим критерієм, напрямом та способом впливу, що вказує на необхідність застосування комплексного підходу до їх розгляду. Слід ви-

ділити такі чинники розвитку територіальних економічних систем як:

– природні (природні ресурси та природні умови, які визначають спеціалізацію економіки території);

– фінансові (власні бюджетні ресурси, інвестиційні ресурси, міжбюджетні трансферти, ін.);

– людські (забезпеченість території трудовими ресурсами, рівень економічно активного населення, рівень зайнятості населення, рівень кваліфікації, досвіду персоналу, демографічна ситуація, відтворення населення тощо);

– інноваційні (рівень розвитку науки, техніки та технології, рівень впровадження фундаментальних досліджень та прикладних розробок у економіку території, кількість фахівців вищої кваліфікації, рівень генерації знань, інтелектуальний капітал);

– інформаційні (обсяги інформаційних ресурсів, інформаційної техніки і технологій).

Взаємодіючи між собою ті чи інші фактори визначають основу розвитку територіальних економічних систем та створюють передумови до забезпечення процесів конвергенції та інтеграції.

Основною ціллю функціонування та розвитку територіальної економічної системи є забезпечення збалансованого її розвитку через досягнення процесів інтеграції та конвергенції.

5. Апробація результатів дослідження

Стратегія розвитку територіальної економічної системи повинна бути розроблена в двох площинах: стратегія забезпечення процесів інтеграції та стратегія забезпечення процесів конвергенції, реалізація яких дозволить досягти бажаного розвитку території.

Ефективне управління територіальною економічною системою залежить від його організації, що містить гармонійне поєднання дій управляючої та керованої систем, налагодження взаємозв'язків між ними [5], які дозволять забезпечити реалізацію інтеграційно-конвергенційних процесів територіальної економічної системи та досягти її збалансованого розвитку. Організаційну єдність усіх елементів територіальної економічної системи можна забезпечити через забезпечення скоординованої роботи усіх ланок та суб'єктів господарювання, розподілу управлінської діяльності на її спеціалізовані види, що визначатимуть спеціалізацію економіки території. На сьогодні, організаційні структури управління територіальними економічними системами не можна розглядати як статичні. Під мінливим впливом чинників зовнішнього середовища, зміни спеціалізації економіки території, ефективності використання її ресурсного потенціалу, такі структури повинні бути динамічними, підлягати моделюванню та трансформації. Удосконалена організаційна структура управління територіальною економічною системою повинна відповідати принципам та постулатам нової моделі конвергенції через досягнення рівноваги, симетричності та зближення рівнів розвитку територій як у просторовому так і часовому аспектах, як передумови забезпечення інтеграційних процесів країни в цілому. Повинна зазнавати змін вся організаційна структура: організація

і функціонування суб'єкта управління, в якості якого виступають інститути управління інтеграційно-конвергенційними процесами; структура взаємозв'язків у межах територіальної економічної системи із керованими об'єктами; сам об'єкт управління – процеси інтеграції та конвергенції.

В цілому організаційна структура управління територіальною економічною системою повинна будуватися за матричним підходом [4], де на перетині діяльності інститутів управління інтеграційно-конвергенційними процесами за напрямками забезпечення таких процесів будуть досягнуті результати, які відобразатимуть збалансований розвиток територіальної економічної системи. Організаційна структура управління територіальною економічною системою як по вертикалі, так і по горизонталі повинна бути узгоджена із пріоритетами та принципами збалансованого розвитку території, де кожен із виконавців повинен скоординувати та консолідувати свою діяльність і дії в напрямку формування та реалізації інтеграційно-конвергенційної моделі розвитку.

Функція мотивації полягає у стимулюванні суб'єктів господарювання до активізації розвитку бізнесу, покращення соціально-економічних показників розвитку території, формування системи потреб у відповідності до пріоритетів територіального розвитку; застосування системи стимулів суб'єктам господарювання за високі показники соціально-економічного розвитку.

Вагоме місце серед функцій управління територіальною системою належить контролю, який повинен бути присутнім на всіх ланках та стадіях реалізації процесів конвергенції та інтеграції, вчасного виявлення відхилень та оцінка рівня досягнення поставлених цілей. Реалізація функції контролю вимагає:

- посилення відповідальності органів державної влади та органів місцевого самоврядування за витрачанням ресурсів;
- виявленими відхиленнями від намічених цілей;
- глибокий аналіз виявлених проблемних ситуацій, контроль процесів боротьби із ними.

Основним завданням регулювання розвитку територіальної економічної системи є розробка та реалізація відповідних методів, засобів, механізмів, які дозволять забезпечити збалансований розвиток територіальної системи через досягнення процесів їх інтеграції та конвергенції.

Правове забезпечення розвитку територіальної економічної системи передбачає наявність системи правових відносин, формування відповідного нормативно-правового поля, що регламентує діяльність суб'єктів господарювання та відносини між державою та окремою територією, розмежування повноважень між центральними та місцевими органами виконавчої влади.

Інформаційне забезпечення полягає в інформатизації територіальних громад щодо пріоритетів та перспектив розвитку території, можливості доступу до джерел інформації. Інформаційне поле включає також нормативно-правову базу регулювання розвитку територіальних економічних систем.

Організаційно-економічне забезпечення розвитку територіальних економічних систем передбачає застосування системи заходів спрямованих на трансформацію економіки території, зміну спеціалізації, модернізації інфраструктури, налагодження системи прогнозування територіального розвитку, створення спеціальних інституцій підтримки розвитку території, забезпечення інвестиційної привабливості територій тощо.

Водночас розроблення стратегії ефективного розвитку територіальних економічних систем в умовах інтеграції і конвергенції потребує врахування окремих принципів управління. Зокрема, *збалансованості* соціальної, економічної та екологічної складової розвитку, що в сукупності забезпечить сталий розвиток територіальної системи. Слід збалансувати:

– *трансформаційні структурні зрушення* в економіці території та станом довкілля, економічні інтереси розвитку системи та соціуму;

– *комплексності*, який передбачає формування оптимальної структури господарського комплексу територіальної системи, забезпечення спеціалізації економіки території, підвищення рівня її ефективності;

– *цілісності* – передбачає інтеграцію усіх суб'єктів господарювання та ресурсів (елементів системи) у єдиний економічний простір територіальної системи; інтеграцію усіх територіальних економічних систем у єдиний економічний простір країни в цілому;

– *пріоритетності*, згідно якого забезпечення ефективного розвитку територіальної економічної системи вимагає врахування пріоритетів розвитку території, інтересів суб'єктів господарювання, територіальної громади та інтересів країни в цілому;

– *ефективності*, що передбачає забезпечення результативності функціонування територіальної економічної системи за оптимального використання її ресурсного потенціалу.

6. Висновки

Розроблення та реалізація стратегії розвитку територіальної економічної системи у напрямі забезпечення процесів інтеграції та процесів конвергенції сприятиме активізації збалансованості розвитку територій. Запропонований підхід до управління розвитком територіальних економічних систем в умовах інтеграційно-конвергенційних процесів дозволить підвищити ефективність їх функціонування, удосконалити методи та організаційні форми управління територіями, збалансувати інтереси територіальних громад та влади і таким чином, досягти збалансованого розвитку територіальних економічних систем.

Література

1. Економічна теорія: Політекономія [Текст]: підручник / за ред. В. Д. Базилевича. – К.: Знання, 2006. – 631 с.
2. Економічна енциклопедія. Т. 1 [Текст] / за ред. Б. Д. Гаврилишин, С. В. Мочерний та ін. – Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. – 864 с.
3. Економічні системи [Текст]: монографія / за ред. Г. І. Башнянина. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2006. – 484 с.

4. Барський, Ю. М. Соціально орієнтована економіка регіону: теорія, методологія та практика фінансового забезпечення [Текст]: монографія / Ю. М. Барський. – Луцьк: СПД "Гадяк Ж.В.", 2012. – 512 с.

5. Бутко, М. П. Ефективність використання нетрадиційних можливостей регіонального економічного простору в умовах поглиблення інтеграції [Текст]: монографія / М. П. Бутко. – Ніжин: ТОВ „Видавництво „Аспект-Поліграф”, 2013. – 344 с.

6. Герасимчук, З. В. Регіональні логістичні системи: теорія та практика [Текст]: монографія / З. В. Герасимчук, Л. Л. Ковальська, Н. В. Хвищун, О. Д. Мороз. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2010. – 256 с.

7. Гончаров, В. М. Формування адаптивної системи комплементарного розвитку АПК та суміжних галузей економіки України [Текст] / В. М. Гончаров, А. А. Мартинов // Вісник економічної науки України. – 2014 – № 1. – С. 24–27.

References

1. Bazylevycha, V. D. (Ed.) (2006). Ekonomichna teorija: Politekonomija. Kyiv: Znannja, 631.

2. Gavrylyshyn, B. D., Mochernyj, S. V (Eds.) et. al (2002). Ekonomichna encyklopedija. T. 1. Kyiv: Vydavnychyj centr «Akademija», 864.

3. Bashnyanyna, G. I. (Ed.) (2006). Ekonomichni systemy: monografija. Lviv: Vydavnytvo L'vivs'koi' komercijnoi' akademii', 484.

4. Bars'kyj, Ju. M. (2012). Social'no orijentovana ekonomika regionu: teorija, metodologija ta praktyka finansovogo zabezpechennja. Lytsk: SPD "Gadjak Zh.V.", 512.

5. Butko, M. P. (2013). Efektyvnist' vykorystannja netradycyjnyh mozhyvostej regional'nogo ekonomichnogo prostoru v umovah poglyblennja integracii'. Nizhyn: TOV „Vydavnytvo „Aspekt-Poligraf”, 344.

6. Gerasymchuk, Z. V., Koval'ska, L. L., Hvyshhun, N. V., Moroz, O. D. (2010). Regional'ni logistychni systemy: teorija ta praktyka. Luc'k: RVV LNTU, 256.

7. Goncharov, V. M., Martynov, A. A. (2014). Formuvannja adaptivnoi' systemy komplementarnogo rozvytku APK ta sumizhnyh galuzej ekonomiky Ukrainy. Visnyk ekonomichnoi' nauky Ukrainy, 1, 24–27.

*Рекомендовано до публікації д-р екон. наук, професор, член-кореспондент НААН України Лендел М. А.
Дата надходження рукопису 22.09.2015*

Газуда Леся Михайлівна, кандидат економічних наук, доцент, кафедра економіки підприємства, ДВНЗ "Ужгородський національний університет", вул. Університетська, 14, м. Ужгород, Україна, 88000
E-mail: lesyagazuda@gmail.com